

**LA PELEȘ, PE ARIPILE MUZICII.
AMINTIRI DESPRE GEORGE ENESCU
AT PELEȘ CASTLE, ON THE WINGS OF MUSIC.
RECOLLECTIONS ABOUT GEORGE ENESCU**

Raluca Velicu*

MOTTO: Muzica pornește de la
inimă și se adresează inimilor
George Enescu

Abstract

Queen Mary's recollections about George Enescu represent the starting point of a captivating travel which reveals us the composer's outstanding moral qualities. The sovereign's notes are enlarged by some recollections of both personalities and simple people who spent time around the composer. Queen Mary's evocations, simply entitled -"George Enescu" – can be found at the National Archives of Romania, in English, some handwritten and some typed. Her remembrances were written at Enescu's 50th anniversary, when his closest friends gathered around to bring him their affection, love and admiration.

Keywords: Queen Mary of Romania, George Enescu, evocations, violin, concerts.

Personalitate proeminentă a răscrucii dintre veacuri, George Enescu a impresionat nu doar prin creația sa muzicală, ci și prin calitățile umane apreciate de toți cei care l-au cunoscut. Astfel, pe drept cuvânt se vorbește și astăzi despre „fenomenul Enescu”.

Și poate nu întâmplător destinul a potrivit lucrurile în așa fel, încât, la 19 august 1881, în anul proclamării Regatului României, George Enescu avea să vadă lumina zilei.

Iar, dacă Regele Carol I a fost cel care a deschis României drumul în Europa și în lume, conferind poporului român o identitate, George Enescu a scos din anonimat România prin muzică. A creat muzica clasică românească, inspirându-se din liniile melodice arhaice, tradiționale, creația sa depășind barierele clasicului și situându-l printre primii muzicieni moderni ai lumii contemporane.

---

* Muzeograf, Muzeul Național de Istorie a României; Secția Istorie.

Evocări demne de atenție, referitoare la însușirile morale ale lui George Enescu, se află în Arhivele Naționale, în însemnările Reginei Maria a României. Ele sunt intitulate simplu: *George Enescu*. Prezentarea artistului alcătuită de suverană a stimulat dorința de a afla mai multe despre *George Enescu – Omul și*, din materialele cercetate ulterior, am selectat câteva amintiri ale celor care l-au cunoscut îndeaproape. Vom recurge pentru început la aducerile-amine ale Reginei Maria, cea care ne-a revelat calitățile sufletești ale marelui compozitor. Aceste însemnări, aflate, așa cum am menționat, în Arhivele Naționale, sunt în limba engleză, atât sub forma de manuscris, cât și tipărite. Consemnările sale au fost scrise cu ocazia aniversării a 50 de ani de viață ai muzicianului, moment la care cei apropiați s-au adunat pentru a-i aduce omagiul, dragostea, afecțiunea și recunoștința pentru toată frumusețea pe care a reușit să o aducă în viața lor.

După debutul său răsunător de la Paris cu „Poema Română”, suită simfonică dirijată de cel mai apreciat șef de orchestră din acea vreme, Edouard Colonne, din 6 februarie 1898, Enescu a fost luat sub protecția Reginei Elisabeta. Recomandarea a venit din partea prințesei Elena Bibescu, născută Costache-Epureanu, ea însăși pianistă, absolventă a Conservatorului din Viena. Prințesa întreținea un renumit „salon artistic”, frecventat de oameni celebri ai lumii pariziene și, la scurt timp după intrarea lui Enescu la Conservator (avea doar 13 ani), s-a interesat de calitățile excepționale ale tânărului și tot ea l-a prezentat lui Colonne¹. Astfel se face că, la Paris, un tânăr compozitor român în vârstă de 17 ani a fost chemat pe scenă alături de dirijor, „ceea ce nu s-a mai văzut aici de la premiera lui Falstaff”², după cum comenta un ziar.

În acele vremuri, în România, Carmen Sylva, regina-poetă, încerca să atragă în jurul ei valori culturale și artistice, acțiune dedicată consolidării monarhiei. Din această cauză orice alt cerc artistic era eclipsat, iar artiștii, evident, nu puteau evita această atracție. Misiunea de „Mecena” îi surădea Reginei, ea fiind o mare amatoare de artă și melomană convinsă, astfel că l-a invitat la castel pe tânărul Enescu.

Aprecierile Reginei Maria, precum și mărturiile altor muzicieni care l-au cunoscut sau au concertat alături de el la Sinaia și București, ne conturează atât atmosfera în care a creat și a interpretat tânărul artist, cât și trăsăturile sale sufletești cu adevărat remarcabile.

Modest, simplu, generos sunt însușirile care predomină în descrierea lui Enescu atât în memoriile suveranei, cât și în ale celor care s-au aflat în preajma lui. „... *Simplu, dar învăluit de acea simplitate caracteristică celor cu adevărat*

¹ Coordonator Mircea Voicana, *George Enescu. Monografie*, București, Editura Academiei R.S.R., vol. I, 1971, p. 173.

² *Ibidem*, p. 176.

măreți”... „o simplitate frumoasă, ce nu s-a lăsat distrusă de glorie, admirație și adulație”³.

Prima imagine a „micului geniu” este vie în amintirea Reginei: „Nu trebuie să fac un efort, mi-l amintesc, e ca și cum s-ar fi petrecut ieri, un băiețel aflat în camera Reginei Carmen Sylva, femeia care l-a patronat și protejat, care l-a iubit ca pe propriul ei copil”⁴.

Când Regina Maria și George Enescu s-au cunoscut, pe vremea când ea „era tânără și ignorantă, iar el un copil precoc”, erau timizi, abia vorbindu-și, prietenia dintre ei având să se lege cu mult mai târziu. Neinițiată în domeniul muzical, Maria mărturisește că Regina Elisabeta și George Enescu au fost cei care i-au trezit dragostea pentru această artă, care cu timpul a devenit una din principalele bucurii ale vieții sale. Fiindcă nu i-a fost dat să trăiască printre artiști până atunci, prezența celor doi o copleșea. Îi privea cu teamă, cu uimire, dar și cu un adânc respect, părându-i ca două ființe care își împărtășeau cunoștințe despre care tânăra prințesă nu avea habar.

În fiecare an, Enescu era invitat la Peleș și este de necontestat că această situație i-a folosit mai ales în țară, prin obținerea unei poziții sociale pe care numai condiția sa de muzician nu i-ar fi permis s-o dobândească.

În timpul vizitelor anuale, făcea muzică de la 11 la 13 și după-amiezile de la 17 la 19, își amintea Enescu în 1943. Dominată de concepții conservatoare, Carmen Sylva era lipsită de interes pentru creațiile contemporane. Despre gusturile ei muzicale ne spune chiar Enescu: „Preferințele Reginei mergeau spre clasicii muzicii. Nu-i plăcea Wagner pentru că îl socotea senzual și tulburător. Îi plăceau nespus de mult seninii și purii Bach și Händel; Brahms îi părea riguros. ...Compozițiile mele îi plăceau mai ales cele de la început. În fața Simfoniei I a mea nu a reacționat în nici un fel. Suverana visa să ajung un fel de compozitor, ca cei de pe vremea lui Bach, ceea ce nu s-a putut, eu fiind latin și exprimând sensibilitatea altor vremuri. Era împotriva spiritului modern în muzică”⁵.

Și la București erau organizate așa-numite „matinee muzicale”, în apartamentele Reginei. În contrast cu firea rece a Regelui Carol I, Carmen Sylva se lăsa în voia înclinațiilor artistice: literatură, muzică, pictură, fiind deseori înconjurată de falsa admirație a celor de la curte. Totuși, distinși muzicieni, printre care și Enescu, cântau de trei-patru ori pe săptămână muzică de cameră de toate genurile, intercalată de solo-uri instrumentale sau vocale. Secretarul Reginei Elisabeta, Edgar Dall’Orso, și violoncelistul Dimitrie Dinicu erau organizatorii acestor programe. Primul cvartet permanent din țară fusese înființat în 1897 de Dim. Dinicu, absolvent al Conservatorului din Viena. Cântau alături de el fratele

³ A.N.I.C., Fond Casa Regală, Regina Maria, dosar III/13/1936, George Enescu, f. 3.

⁴ Ibidem.

⁵ G. Enescu, *Amintiri despre Carmen-Sylva*, în Revista „Fundațiilor Regale”, an X, 1 decembrie 1943, nr. 12, p. 504; Coordonator Mircea Voicana, *op.cit.*, p. 212.

său, G. A. Dinicu, violoniștii E. Loebel, Edgar Dall'Orso și Carl Flesh⁶, acesta din urmă fiind și profesor la Conservator în perioada 1897 -1902. El povestește că „era o lege nescrisă ca soliștii străini în vizită să fie obligați să vină să cânte la Palat. „...Muzica se făcea într-o cameră mare, în care o mică orgă construită în perete mărturisea preferința Reginei pentru acest instrument muzical regal”⁷. După spusele lui aflăm că atmosfera era destul de artificială, ținând cont că asistența era chemată să se extazieze în fața producțiilor poetice ale Reginei, create de obicei în timpul desfășurării programului muzical.

Alte aspecte ale prezenței lui George Enescu la castelul Peleş, precum și ale vieții artistice create aici de Carmen Sylva, ne sunt dezvăluite de muzicologul Viorel Cosma, în antologia intitulată *George Enescu în memoria timpului*. Toți cei care l-au cunoscut, de la cele mai înalte personalități (oameni politici, compozitori) la prieteni buni, persoane simple care i-au fost în preajmă, melomani și admiratori își evocă cu nostalgie amintirile legate de Enescu - Omul. Toate aceste mărturii au fost adunate cu o deosebită grijă de autor, tocmai în scopul alcătuirii unui „portret intim al geniului”.

Cella Delavrancea, pianistă, scriitoare, critic muzical, l-a cunoscut îndeaproape, fiindu-i parteneră în numeroase concerte. Din evocările domniei sale aflăm de unde îi provenea maestrului porecla Pynx. Regina Elisabeta a remarcat în figura tânărului compozitor un amestec de pisică și sfînx: „Înalt, brun, privirea enigmatică, nasul fin, îndreptăteau porecla dată... Enescu era un Sfînx. Emană din el un mister de necuprins”⁸. Cella Delavrancea l-a întâlnit prima oară la Sinaia, la Peleş, unde fusese invitată alături de mama ei. Carmen Sylva a îndemnat-o să cânte alături de el. Emoțiile trăite atunci au fost de o intensitate remarcabilă: „...am intrat în sala de muzică. Amfitrioana, cu entuziasmul ei comunicativ, a exclamat: <<Pinks, sonata de Franck, imediat>> și m-a grăbit spre estradă. Atunci am văzut pentru prima oară pe Enescu. Svelt, brun, degaja o putere de sugestie învăluitoare. ...M-am avântat în sonată ca în valurile mării. S-a revărsat o atât de pătimășă poveste, încât la sfârșit (...) eram amușiți. <<Același har ne-a luminat>>, mi-a șoptit și mi-a sărutat mâna. Am mai cântat sonata cu el de multe ori, dar nu am mai depășit hotarul vieții”⁹.

Zoe Cămărășescu, pianistă și melomană, a avut prilejul să întâlnească mai toți muzicienii care se perindau la curtea regală, prin intermediul mamei sale, Zoe Bengescu, doamnă de onoare a Reginei Elisabeta. A luat parte la toate ședințele de muzică de cameră și concertele ținute de Enescu la Sinaia și București¹⁰. Amintirile acestora aduc aproape de noi atmosfera din salonul de muzică de la Peleş:

⁶ Coordonator Mircea Voicana, *op.cit.*, p. 247.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Viorel Cosma, *George Enescu în memoria timpului*, București, Editura Casa Radio, 2003, p. 56.

⁹ *Ibidem*, p. 54.

¹⁰ *Ibidem*, p. 419.

„Auzeam, spune ea, tot ce era talent mai de faimă, tot ce era artă curată”. Alături de artiști de prestigiu ai scenei lirice mondiale (Ysaÿe, Kubelik, Thibaud, Sarah Bernhardt, Suzanne Deprès) erau prezenți Edgar Dall’Orso, secretarul reginei, Dinicu, minunatul violoncelist țigan, profesor la Conservator, Eufrosina Băicoianu, fostă domnișoară de onoare, excelentă pianistă. „... Apoi era și Enescu, neîntrecutul Enescu. Sufletește a fost înfiat de regină de când era copil. Ea a recunoscut în el scânteia genială pe care copilul de atunci n-a dezmințit-o”¹¹.

De dimineață, de la orele 11 și până la ora dejunului, la castel se auzea muzica. Serile îi erau dedicate lui Wagner. Invitații erau așezați pe scaunele roșii de catifea, italienești, dispuse de jur-împrejurul Reginei, copiii se înghesuiau fie pe patul Renaissance, lângă ușă, fie pe scaunele roșii, de unde nu se mai mișcau până la pauză.

Deseori, Principesa Maria, când revenea de la München, unde anual participa la marile reprezentații de la Operă, îl ruga pe Enescu să i le interpreteze la pian. În semi-întineric, „într-o reculegere aproape religioasă”, răsunau primele acorduri ale pianului, instrument obișnuit, „dar care sub mâinile lui Enescu devenea cu totul altceva”. În timp ce el cânta, „regina continua să lucreze la dantelele ei sau își picta Bibliile”. Cella Delavrancea ne spune că „foarte des, îl reprezenta pe Enescu în Sfinx când evoca scene din Vechiul Testament, în chenare”¹².

„Enescu la vioară, Enescu la pian, Enescu la orgă. Regina nu se mai sătura ascultându-l. Bach, Haendel, Vivaldi, Corelli, Haydn, Mozart, Beethoven, Schubert, Schumann, Brahms, Mendelssohn, Grieg, Dvorák, tot ce exista ca muzică de cameră se auzea la castel”¹³, își amintește Zoe Cămărășescu. Audițiile de orgă aveau loc în *Schrankzimmer*. Bach producea Reginei și maestrului sentimente divine. Cu toții pierdeau noțiunea timpului, lăsându-se învâluți de muzica interpretată magnific de Enescu. Doar programul strict impus de Carol I, care nu accepta întârzierea sub nici o formă, îi smulgea din plăcuta visare. Slugile se precipitau când vedeau orele înaintate, ivindu-se adesea în ușa sălii de muzică. Odată cu încetarea ultimului acord, se isca un *iureș de nedescris*, cu toții grăbindu-se în alegerea ținutei de rigoare impuse la masa regală de seară.

„Pentru noi, toate câte eram – își amintește Zoe Cămărășescu – cele patru fete ale mamei, Rosetteștile, Irinița Blanc, Berindeile, familia Băicoianu, Ninetta, invitatele de seară, bucuria cea mare era să fim așezate lângă Enescu. Dinicu făcea complimente fără haz. Dall’Orso era obraznic, dar cu haz. Casa militară regală nu prezenta nici o atracție. Doctorul Mămulea făcea filozofie și mesteca îndelung mâncarea, (...) așa cum este sănătos pentru digestie. Locotenentul de serviciu era timid și nu vorbea. Dar Enescu? Visa. Mânca grăbit și mult, apoi

¹¹ *Ibidem*, p.420.

¹² *Ibidem*, p. 49.

¹³ *Ibidem*, p.420.

înălța capul lăsat ușor pe speteaza scaunului și părea complet absent. (...) Și, revenind pe pământ din acea depărtare, dacă îți adresa un cuvânt drăguț, o glumă, un calembour, îți schimba toată seara”¹⁴. Lui Enescu îi plăcea să râdă, să facă farse și glume, victimă căzând adesea Dinicu. Îi plăceau jocurile copilărești, se întrecea în jocuri de cuvinte cu Dall’Orso, toate spre încântarea Reginei. Apoi, se furișa cu vioara subraț spre vila Marukăi, unde îl așteptau alți invitați.

„Și așa – continuă Zoe Cămărășescu – trecea încă o zi începută în nobila frumusețe a muzicii și sfârșită în noblețea cadrului unui castel, departe de orice sunete și simțăminte vulgare, în mijlocul unor oameni de o calitate sufletească cu totul deosebită”¹⁵.

Umorul ascuns al Maestrului îl sesizăm în mărturisirea ce i-o face pianistului **Ionel Dobrogeanu-Gherea**, privind propria-i metodă de a se detașa, de a-și economisi energia creatoare. „După cum închizi ochii ca să te aperi de prea multă lumină, m-am obișnuit să-mi închid urechile, adică auzul, când mi se vorbește, mai ales când îmi vorbesc cucoane. E o odihnă plăcută și utilă. Când îți vorbește fără să te întrebe nimic, merge foarte bine, dar altfel riști să faci gafe. Zilele trecute o cucoană m-a întrebat de câte ori am fost în America (după cum am aflat mai târziu) și am răspuns <Da, desigur!>”¹⁶.

Admirabila sa ușurință de a se retrage în sine, fără a-i neglija însă pe cei în mijlocul cărora se afla, a fost remarcată și de Regina Maria:

„De copil, avea această abilitate de a se putea izola în mijlocul unei mulțimi, fiind în același timp politicos cu cei din jurul lui, găsind pentru fiecare un cuvânt bun.” „[...]Și totuși putea să se retragă în sine, astfel încât nimic din afară să nu-i poată afecta calmul și răceala necesare geniului său”¹⁷.

Maruca Cantacuzino, „Princesse aîmée”, cum obișnuia Enescu să o alinte, l-a cunoscut pe artist tot la Peleş. Maruca a fost unica și marea sa dragoste. „Enescu o adora, deși era infernală. [...] Prin el a înțeles și i-a plăcut muzica”, mărturisește Cella Delavrancea. Regina Maria îi rezervase locul de frunte între prietenele ei. O fascinau temperamentul impunător, înclinațiile sale către absurd. Prezența ei o înveselea. Erau renumite minunatele serate pe care le oferea celor mai apropiați și unde Enescu, în semiobscuritate salonului ei, „trecea de la vioară la pian, neobosit în dăruire sufletească”¹⁸.

„Îi plăcea să ne adunăm la ea acasă, povestește Regina. De obicei ne întruneam ca să ascultăm cântând pe George Enescu, minunatul nostru violonist și

¹⁴ Ibidem, p. 422.

¹⁵ Ibidem, p. 423.

¹⁶ Ibidem, p. 76.

¹⁷ A.N.I.C., Fond Casa Regală, Regina Maria, dosar III/13/1936, George Enescu, f. 3.

¹⁸ Viorel Cosma, op.cit., p. 343.

*compozitor, mare prieten al casei. Nenumărate ceasuri încântătoare am petrecut lângă vatra Marukăi în tăcere, sub vraja arcușului său fermecat*¹⁹.

Maruca era foarte plăcută, atât de Regina Elisabeta, cât și de Regele Carol I, acesta din urmă acordându-i, de câte ori o întâlnea, „adevărate strângeri de mână și atenții pentru care eram invidiată. Regina Elisabeta, strălucitoare în rochiile ei albe, îmi făcea în timpul concertului multe semne discrete și îmi zâmbea deschis, ceea ce implica un schimb de gânduri și impresii între noi”²⁰.

S-a spus și s-a scris mult despre dragostea celor doi. George Enescu a iubit-o doar pe Maruca Cantacuzino. Intens și statornic. A iubit-o așa cum a trăit și creat: unic și tumultuos. I-a fost alături în momente dificile, reușind să-i redea încrederea în dragoste, încrederea în ea însăși. Mulți au dezaprobat-o pentru „originalitatea prea voită”, printre ei aflându-se și I. G. Duca, acesta „preferând o simplitate nepretențioasă”, însă, cu toate acestea, lumea venea la seratele ei, „căci totul compensa cu plăcerea de a-l auzi pe Enescu întrecându-se pe sine”²¹.

O altă calitate a lui Enescu, remarcată și de Regina Maria, era generozitatea lui față de ceilalți artiști: „Ar mai fi o trăsătură a caracterului lui pe care aș vrea anume s-o amintesc, generozitatea lui Enescu față de ceilalți artiști. El e gata să asculte, să ajute, să sfătuiască, să îmbărbăteze. Nici un începător nu e lipsit de interes, nici cel mai umil dintre învălmășiții în lupta pentru un rost nu e nesocotit”²².

În acest context, cel mai bun exemplu l-a constituit **Yehudi Menuhin**, care l-a întâlnit întâia oară pe maestru la San Francisco, unde își dirija Simfonia, interpretând apoi Concertul de Brahms. La doar opt ani, Menuhin s-a declarat „subjugat de Enescu, mai înainte a de a răsună prima notă. Chipul său, atitudinea sa, părul negru, întreaga sa făptură afirma parcă, sus și tare, că aveai în față un om liber, puternic, neîncătușat de nimic, înzestrat cu spontaneitate, cu geniu creator, cu înflăcărare. ... Maniera lui Enescu de a reda muzica lui Brahms a marcat definitiv propria mea interpretare”²³. În 1927, pe la începutul toamnei, Menuhin, însoțit de părinții și sora sa, avea să ajungă pentru prima dată în România, să studieze cu George Enescu. A locuit la Sinaia, la vila „Carola”, iar lecțiile de vioară aveau loc la vila Luminiș. „Enescu nu era numai un profesor, mărturisea Menuhin; dealtfel nici nu se considera. El reprezenta mâna providenței care avea să mă sprijine, inspirația care m-a ridicat de pe pământ”²⁴.

¹⁹ Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, traducere de Margarita Miller-Verghy, vol. II, Iași, Editura Moldova, 1990-1991, p. 268.

²⁰ Maruca Cantacuzino, *Umbre și Lumini. Amintirile unei prințese moldave*, Onești, Editura Aristarc, 2000, p. 653-657.

²¹ I. G. Duca, *Amintiri politice*, vol III, în Colecția *Memorii și Mărturii*, München, Jon Dumitru – Verlag, 1982, p. 139.

²² A.N.I.C., Fond Casa Regală, Regina Maria, dosar III/13/1936, George Enescu, f. 7.

²³ Yehudi Menuhin, *Călătorie neterminată*, București, Editura muzicală, 1980, p. 63 și 73.

²⁴ *Ibidem*, p. 62.

De-a lungul timpului, reîntâlnirile celor doi muzicieni erau mult așteptate și marcate de profunde emoții. Revederea de la București, din 1939, l-a făcut pe Menuhin să remarce: „*L-am găsit pe Enescu, după șapte ani, adus de spate, dar plin de același umor. [...] Nu m-a decepționat vreodată nici pe plan uman, nici pe plan muzical*”. [...] *Așa cum viața sa muzicală era un organism binar, și viața sa fizică se rotea în jurul a două nuclee: 36 Rue de Clichy, apartamentul lui de la Paris, și o casă la țară, numită Vila “Luminiș”, la Sinaia, România. A spune că aceste locuințe găzduiau, una pe omul supracivilizat, iar cealaltă, pe un copil al naturii ar însemna să suprasimplifici problema, căci, român la Paris, Enescu era moldovean în România*”²⁵.

Dragostea artistului pentru țară a impresionat-o în aceeași măsură și pe Regina Maria, suverana mărturisindu-ne că: “*Enescu este Român, el poartă în adâncul sufletului armoniile, vibrațiile țării sale, precum și acel <dor> legat de locurile natale*”²⁶. Cuvântul *dor* este scris de regină în limba română.

Nesfârșite și pline de emoții sunt mărturiile celor care vorbesc despre noblețea caracterului lui George Enescu și despre generozitatea sa.

Parcurgând în continuare însemnările suveranei, aflăm un asemenea episod, care îl evocă pe Enescu în timpul războiului, venit la spital în mijlocul răniților să le aline durerea cu „vioara lui fermecată”: „*Stătea acolo între sute de paturi, [...] înălțând arcușul ca și cum ar fi vrut să umple locul gol și sfărâmat cu valuri de armonie. [...] Buze fără sânge se căzneau să-și arate recunoștința și mâini de ceară tremurânde se împreunau în rugăciune. Li se adusesese frumusețe pentru scurt răstimp suferinșilor și vrăjitorul în stare să-i poarte un ceas fulgerător peste jalea lor fusese Enescu*”²⁷.

Mărturia **soldatului Varga**, rănit pe frontul din Moldova, în 1916, confirmă emoțiile răniților, atât de bine înțelese de regină, la auzul viorii lui Enescu:

„*Lacrimile bucuriei noastre pline erau tot omagiul ce-l puteam da, dincoace de tranșee, în învălmășeala de alb a bandajelor și paturilor. Tremur și fior de-a valma. Simț ce nu se poate tălmăci cu vorbe. Adjectivul dur și înmiit ar fi inutil. Uitasem de rană, de puzderie de tristeți cenușii înmănunchate între un pansament și o țigară*”²⁸.

Fratele vitreg al artistului, **Dumitru Bâșcu**, relatează o întâmplare extraordinară, o sinteză, după părerea noastră, a Omului Enescu:

„*Odată, coana Lucreția, un fel de rudă, a venit să-l roage pentru un concert la spitalul din Iași. O clipă n-a stat pe gânduri. Știu că atunci a vrut să-l asculte și unchiul din Dorohoi, popa Ionică, dar el ne-a spus tuturor să-l lăsăm singur cu răniții și să venim când o termina. Peste un ceas, ducându-ne noi la*

²⁵ *Ibidem*, p. 73.

²⁶ A.N.I.C., Fond Casa Regală, Regina Maria, dosar III/13/1936, George Enescu, f. 1.

²⁷ *Ibidem*, f. 6.

²⁸ Viorel Cosma, *op.cit.*, p. 452.

spital, l-am aflat pe trotuar, cu vioara în brațe, în culmea furiei, roșu la față, nepotolit și de nepotolit: <<Știți ce mi-au făcut? Au adus în sală numai cuconet; nici urmă de răniți. Să n-o văd pe Lucreția cât oi mai fi!>> Așa era el”²⁹.

Ultimii ani din viață, George Enescu i-a petrecut la Paris, în locuința sa din Rue de Clichy, alături de Maruca. Situația financiară dificilă l-a obligat să-și vândă mobila, pianul, acesta fiind înlocuit cu o pianină, iar în cele din urmă renunță și la frumosul apartament de la etajul al doilea, mutându-se la parter, într-unul mai mic și întunecos. Cu puțin timp înainte de plecarea sa dintre noi, George Enescu s-a întâlnit cu Yehudi Menuhin: „M-a chemat într-o bună zi în cămăruța lui unde dormea și făcea și muzică și-mi încredință vioara. “Nu voi mai cânta niciodată, îmi spuse el. Va fi mai în siguranță în America decât aici”. [...] Mi-a dăruit atunci și prima lui vioară bună, Sant Serafino, cumpărată din economiile lui ca student la Viena... Astfel, fără vreo ceremonie, fără cuvinte de prisos, se despărți de tovarășii de viață, despuindu-se de ultima sa splendoare, de ultimele obiecte îndrăgite, de toate cele la care mai ținea, pregătindu-se pentru drumul cel de pe urmă. A murit la Paris, la 4 mai 1955”³⁰.

Ar mai fi atât de multe de spus despre George Enescu. Dar cele mai potrivite cuvinte pentru a încheia se cuvin a fi cele ale Reginei Maria, cea care l-a cunoscut, admirat și înțeles pe Omul – George Enescu, izbutind să-i deslușească străfundurile sufletului: „Prieten al celor de sus și deopotrivă al celor umili, e o cinste pentru noi să ne descoperim capetele înaintea lui George Enescu; el e un mare Român și suntem bucuroși că e din vremea noastră, dar mai bucuroși încă știind că numele lui n-are să treacă odată cu el. E un nume care își va găsi locul printre nemuritori: George Enescu, micul băiat din Dorohoi”³¹ (Maria, Balcic, octombrie 1931).

---

²⁹ *Ibidem*, p. 364.

³⁰ Yehudi Menuhin, *op.cit.*, p. 179

³¹ Fond Casa Regală, Regina Maria, dosar III/13/1936, George Enescu, f. 8.

Fotografie cu autograful Reginei Maria, 1921. (Patrimoniul MNIR).

A photo of Queen Marie with her autograph, 1921. (MNIR patrimony).

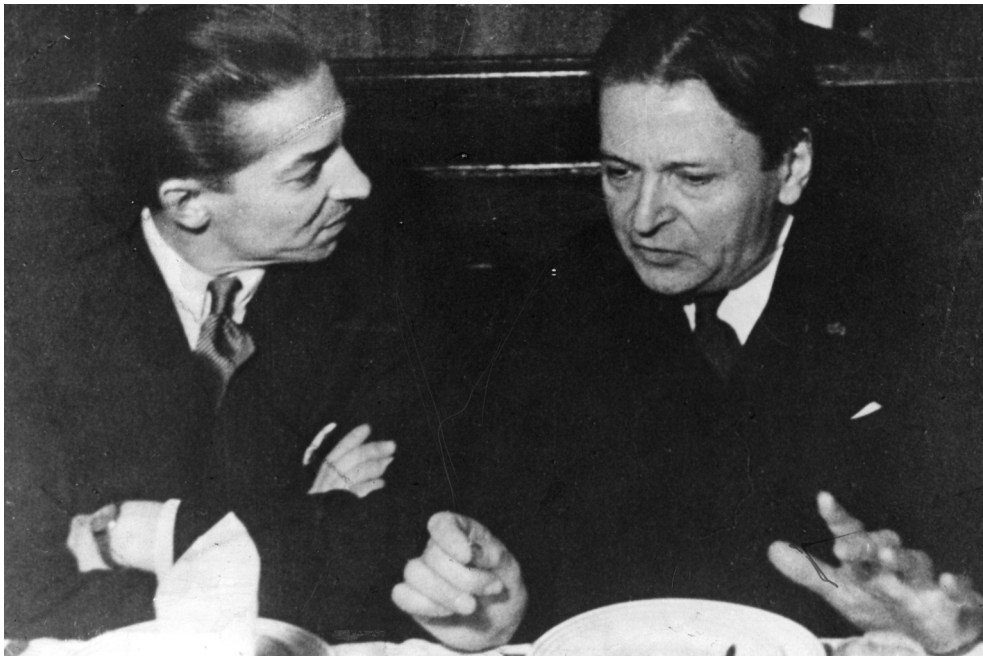
La Castelul Peleş, în camera de muzică, alături de Regina Elisabeta, Dimitrie Dinicu și Eufrosina Băicoianu. Fotografie alb-negru. (Patrimoniul MNIR).

George Enescu at Peleş Castel, in the music room, with Queen Elisabeth, Dimitrie Dinicu and Eufrosina Băicoianu. Black-and-white photo (MNIR patrimony).

Micul geniu și vioara lui. Fotografie alb-negru (Patrimoniul MNIR).

The little genius and his violin. Black-and-white photo. (MNIR patrimony).

George Enescu și Herbert von Karajan. Fotografie alb-negru (Patrimoniul MNIR).

George Enescu and Herbert von Karajan. Black-and-white photo. (MNIR patrimony).

George Enescu alături de Maruca și D. Chostakovici. Fotografie alb-negru (Patrimoniul MNIR).

George Enescu with Maruca and D. Șostakovici in Moscow. Black-and-white photo. (MNIR patrimony).

Fotografie alb-negru. Maria (Maruca) Cantacuzino în 1928. (Patrimoniul MNIR).

Maria (Maruca) Cantacuzino in 1928. Black-and-white photo. (MNIR patrimony).

Fotografie alb-negru. George Enescu în mijlocul ofițerilor ruși și români la un spital militar din Moldova. Fotografie alb-negru (Patrimoniul MNIR).

George Enescu among Russian and Romanian officers at a military hospital in Moldova. Black-and-white photo (MNIR patrimony).

Regina Maria, suverana care i-a apreciat modestia și generozitatea. Carte poștală, sepia. (Patrimoniul MNIR).

Queen Marie, the sovereign who appreciated Enescu's modesty and generosity. Postcard, sepia. (MNIR patrimony).

George Enescu alături de părinți. Fotografie alb-negru. (Patrimoniul MNIR).

George Enescu with his parents. Black-and-white photo (MNIR patrimony).

George Enescu. Fotografie alb-negru (Patrimoniul MNIR).

George Enescu. Black-and-white photo (MNIR patrimony).

Regina Elisabeta, suverană a Regatului României și protectoare a artelor. Fotografie, sepia. (Patrimoniul MNIR).
 Queen Elisabeth, sovereign of the Romanian Kingdom and a protector of the arts. Photo, sepia. (MNIR patrimony).

Regina Elisabeta, patroana compozitorului, în sala de muzică a castelului Peleş. Fotografie, sepia. (Patrimoniul MNIR).
 Queen Elisabeth, the composer's patron in the music room of Peleş Castel. Photo, sepia. (MNIR patrimony)